

**Cristian – Aurel Roman,
LAMPES FROM DACIA. THE ROMAN FORTS
FROM POROLISSUM – MOIGRAD**

Bibliotheca Musei Porolissensis, I, Zalău, 2006, Porolissensis, VII, 155 p, 23 pl, 3 fig.

Publicată cu ocazia celui de al II-lea congres ILA desfășurat la Zalău și Cluj Napoca în mai 2006, cartea este teza de doctorat a autorului.

Având texte paralele în engleză și română lucrarea se adresează atât specialiștilor străini, cât și celor din țară.

Așa cum spune și titlul, Cristian Roman prezintă, nu toate opaițele descoperite în Dacia, ci doar cele provenite din patru castru. Unul din cele mai puternice argumente în această alegere a fost și acela a existenței unor repere stratigrafice, deci și cronologice clare în aceste situri, ca urmare a unor cercetări sistematice. Autorul menționează încă de la început că a făcut o selecție în rândul masei de opaițe descoperite în siturile amintite, starea de conservare fiind principalul criteriu de selecție. Practic este luat în discuție un lot de 198 de piese. Dintre acestea numărul cel mai mare îl ocupă lucernele din lut, câteva sfeșnice și trei exemplare din metal, bronz și fier.

Chiar în introducere Cristian Roman prezintă schematic stratigrafia celor patru situri așa cum a fost ea stabilită de autorii săpăturilor, precizând în același timp și cadrul cronologic. Este după părerea noastră un mare pas înainte în cercetarea lucernelor din Dacia.

Știut fiind că o serie de piese din provincii, și aici ne referim evident la provincia noastră, aparțin unui tip care are o anumită datare în zonele de origine, evident mai timpurie, cronologic, care nu mai concordă cu realitățile din provincia Dacia. Prin urmare un reper stratigrafic este absolut necesar în stabilirea unei încadrări cronologice reale. Evident sunt și cazuri când sunt descoperite și lucerne rătăcite în nivelele târzii și când stratigrafia nu ne mai ajută. Toate situațiile trebuind analizate cu atenție.

În continuare se intră în prezentarea propriu-zisă a diverselor categorii de opaițe,

într-o tipologie proprie autorului, desigur adaptată la tipologiile marilor cataloage deja cunoscute: Dressel, Loeschcke Walters, Brooner, Ivanyi, ca să nu amintim decât pe câțiva.

Semnalăm cele două piese lucrate cu mâna, care imită exemplare turnate în tipare, și suntem cu totul de acord cu autorul, că avem de a face cu o “producție casnică”.

De a doua categorie de piese “Lămpile lucrate la roata olarului”, Cristian Roman s-a mai ocupat în studiul “Wheelmade lamps of roman Dacia” publicat în Acta MN, 37-1, 2000, p. 99-140, acum el reluând cele analizate în lucrarea precedentă. Lotul celor 29 de opaițe lucrate la roată, încadrate în diferite tipuri și variante se întind din punct de vedere cronologic de la începutul secolului al II-lea și până la mijlocul veacului următor.

O afirmație interesantă ni se pare a fi faptul că aceste piese, cele lucrate la roată, erau datorate producătorilor locali și erau lucrate în atelierele care produceau și ceramică de uz comun. Suntem cu totul de acord cu ipoteza avansată, ba credem că o discuție asupra modului de funcționare a atelierelor de lucerne din Dacia ar trebui făcută, chiar dacă până în prezent foarte multe elemente nu au fost descoperite. Acest lucru este cu atât mai interesant, cu cât se vorbește tot mai mult de o producție locală și o circulație a unor piese venite din alte centre.

Cele mai timpurii lucerne turnate în tipar descoperite până acum în aria aflată în discuție sunt cele de tipul Loescke Ic, lămpi cu volute și cioc unghiular. Autorul, pe baza unei analize macroscopice și a detaliilor de execuție le consideră pe toate, 16 la număr drept importuri, datate în majoritatea cazurilor pe baza contextului arheologic în care au fost descoperite la începutul veacului al II-lea.

Vorbind de o altă piesă, nr. 38 în catalog, descoperită în castrul de la Gilău, de tip Loeschke IV, așa zisele opaițe cu volute și cioc orgival, Cristian Roman este de părere pe baza aceleași analize a tehnicilor de execuție, că avem de-a face cu o piesă de import, având în Dacia o datare mai lungă, până spre a doua jumătate a secolului al II-lea. Atragem din nou atenția că criteriile privind modul de execuție nu sunt întotdeauna un element determinant în plasarea unui opaiț în categoria locală sau import.

Un lot important numeric, îl reprezintă, ca peste tot în Dacia romană, datorită perioadei cronologice a existenței sale, opaițele de tip Loeschke VIII, cu o serie întregă de variante.

În fine, de departe cel mai important număr de piese îl însumează tipul lucernelor șampilate (Firmalampen). Practic tipurile Loeschke IX și X însumează jumătate din toată cantitatea, lucru firesc pentru o provincie cum este Dacia. De altfel analogiile cu celelalte situri de unde se cunosc loturi mari de piese sunt similare. Numeric și în cadrul lucernelor cu șampilă, tipul IX, mai timpuriu, este numeric mai redus față de tipul X. Explicația cronologică este fără îndoială cea adevărată, tipul X circulând cu preponderență în veacul al II-lea și în cel următor.

Interesantă ni se pare și analiza numelui meșterilor care apar pe lucernă.

Există producători a căror origine este bine stabilită în centrele din Italia de nord și alții care sunt plasați în provincii, în general în cele panonice. Autorul sugerează că sunt și meșteri din provincie, poate de la Napoca cum ar fi RUSTIK.

Se pune problema mult discutată a unor mărci de producători care apar pe exemplare provinciale datate cu un secol sau un secol și jumătate mai târziu decât momentul lor de circulație inițial. O continuitate a firmei nord italice prin sucursale înființate în provincii atât de îndepărtate și ca spațiu și ca timp ni se pare o ipoteză puțin probabilă.

În sfârșit Cristian Roman ne prezintă și două tipare. Este vorba de valva inferioară al unui tipar pentru lucerne cu volute de la Gilău și cea superioară pentru opaițe de tip Firmalampen de la Cășei. Chiar dacă nu s-au descoperit până acum lucerne ieșite din aceste matrițe, este totuși greu să nu acceptăm ideea că aceste tipare sunt o dovadă că la Cășei și la Gilău s-au produs opaițe.

Un consistent catalog al celor 198 de piese însoțește comentariul. La fel lista bibliografică cuprinde multe titluri de lucrări noi, puțin cunoscute la noi în țară. Ilustrația mai ales cea desenată este bine executată și relevantă.

În final putem recomanda cartea domnului Cristian Roman ca un instrument de lucru foarte util pentru cei care se ocupă de lucernele provinciale romane.

Crișan Mușeteanu